

GILLES DELEUZE'DE EMİRİK BİLGİNİN KAVRAMSAL ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Burçak İsmet ÖZSOY*

Öz

Bu makalenin konusunu Fransız düşünür Gilles Deleuze'ün Farklılık ve Tekrar eserinin kapsamını oluşturan emirik bilgiye tasarımcı anlayışla yaklaşan metotlara karşı geliştirdiği eleştirel tavrı oluşturur. Geleneksel bilgi felsefesinin tasarım ve özdeşlik ilkesine dayanan 'özne'yi yıkmak adına Deleuze'ün sunduğu alternatif yöntem olarak aşkınsal emprisizm incelenmiştir. Deleuze'ün ortaya koyduğu bu aşkınsal emprisizm metodu incelenirken bunu bir başka Fransız düşünür olan Henri Bergson'un zaman felsefesine nasıl dayandırdığı yazının içeriğini teşkil eder. Yazıda öncelikle gerek Deleuze gerekse Bergson için en can alıcı kavramların başında gelen oluş düşüncesinin geleneksel öznenin yıkımında nasıl rol oynadığı incelenmiştir.

Abstract

The main subjective of this article is the French thinker Gilles Deleuze's critical approach against representational attitude over empirical reality within his work of Difference and Repetition. Deleuze develops an innovated method as a transcendental empiricism in order to overcome the notion of 'the subject' of traditional epistemic view which is based on the representation and identity. Within the content of this essay, another French philosopher Henri Bergson's conception of time is also examined in order to reveal how Deleuze's method of transcendental empiricism is based upon Bergson's philosophy. For both of the thinkers one of the most crucial concepts; becoming is examined as how it takes a part in Deleuze's attempt to overcome traditional notion of the subject.

Anahtar Kelimeler

* Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, FEF, Felsefe Bölümü,

Aşkınısal emprisizm, Bireyleşim, Farklılık, Duyusallık, Durée, Tasarım, Özdeşlik

Giriş

Platon'dan itibaren Kant'a kadar uzanan felsefi sistemde dünyanın bilgisi insanın düşüncesine, ideasına, soyut tasarımlarına dayandırılarak insan, bilginin kaynağını oluşturan üstün bir konuma yerleştirilmiştir. Sadece rasyonalist ya da idealist düşünceler değil klasik emprisizmin nesneyi sabit ve durağan kılarak dünyayı insanın bilgisine hazır bir tüketim malzemesi haline getirmesi de aklın dış dünya karşısındaki üstünlüğünü desteklemiştir. XX. Yüzyıl Fransız düşüncesinde ortaya çıkan yeni fenomenolojik tavırla karşılaşana kadar insan dış dünyayı kuran, bilen, nesnenin ne olduğunu belirleyen, onun neliğine karar veren ayrıcalıklı özne olma durumunu muhafaza etmiştir.

Alman düşünürler Arthur Schopenhauer ve Friedrich Nietzsche ile başlayan ve Fransız düşünür Henri Bergson'un eserleriyle zirveye ulaşan "Yaşam Felsefesi" (lebens-philosophie) olarak tanımlanan yeni fenomenoloji sayesinde insan dünyayla kurduğu ilişkide deneyimden uzakta duran dışsal konumunu terk ederek, yaşayan canlı deneyimin kendisi haline bürünür. İnsanın salt bilen öznedenden teşekkül soğuk ve ayrıcalıklı yapısı var olan her şeyin sonsuz bir akış ve oluş olarak kabul gördüğü bu yepyeni dünya kurgusunda tamamı ile değişerek dönüşür. Bu dönüşüm ilk önce insanın, dünyanın, olayın, eylemin, düşüncenin, nesnenin, deneyimin keskin bir özdeşlik tanımına sıkıştığı yerden özgürleştirilmesiyle başlar. Dış dünyaya ve onun bizdeki tasarımına dair bu devrimci hareket sayesinde felsefe artık durağan varlığın değil sonsuz bir oluşun felsefesi halini alır. Bu yepyeni fenomenolojide düşünce ve deneyim arasındaki hiyerarşik ilişki son bularak özne ve nesne dikotomisi bertaraf edilir.

Yaşam felsefesinin en büyük temsilcilerinden olan Henri Bergson zaman üzerine kurduğu sisteminde, zamanı özdeşlik ve tasarım olarak ele alan düşünce yapılarına karşı içsel zaman (durée) kavramını ve sezgi metodunu geliştirir ve zamanı rasyonel olmaktan çıkararak bilinçaltımızın özelliği durumuna getirir. Zaman bu bağlamda durağan, niceliksel, uzamsal ya da tasarımsal değil sonsuz bir akış halinde tezahür ederek tanımlanamaz ancak sezgi

metoduyla deneyimlenebilen salt bir nitelik halini alır. Bergson'un zaman felsefesinin en önde gelen takipçisi olarak Gilles Deleuze oluşturduğu yeni ontolojik sistemde, Bergsoncu içsel zamana paralel olarak farklılık kavramını geliştirir. Deleuze'ün dünya kurgusu da salt bir oluş ve akış üzerine dayanır ve de bütün olgular ihtiva ettikleri özsel farklılıklar aracılığıyla nitelendirilirler. Özdeşliğin zamanı ya da aynı anlamda deneyimi sabit kılarak elde ettiği niceliksel bilgi yaşam felsefesinin bütün temsilcileri için soyut ve gerçek dışıdır. Bu düşüncede aslolan tek şey yaşayan sonsuz bir süreç olarak insana ve dünyaya gizil nitelikler olarak bakmaktır.

Deleuze felsefede öznenin ontolojik pozisyonunu değiştirmek amacıyla ortaya çıkarttığı sistem, dünyayı öznenin tasarımlarından ibaret kılarak varlığı öznenin meydana getirdiği ikinci dereceden ürünler olarak kabul eden indirgemeci ontolojik düşüncelere karşı sarsıcı bir tepki oluşturur. Todd May'in de belirttiği üzere "Felsefenin en büyük yanılsaması aşkınlık yanılsamasıdır; felsefe tarihi Formlardan Tanrı'ya, cogito'dan kategorilere kadar sayısız ilkeyle tıka basa doludur."¹ İşte Deleuze'ün felsefi teşebbüsü, öznenin algısından, anlayışından, kavrayışından ibaret hale gelerek otantik anlamını yitiren dünyanın tamamıyla yıkımı olarak da değerlendirilebilir.

Felsefe tarihi boyunca idea, akıl, düşünce, zihin, öz ya da benlik her ne kavramla tanımlanırsa tanımlansın; insanın dünyayla kurduğu ilişkide her daim aşkınsal bir konumu olmuştur ve öznenin bu aşkınsal konumu deneyimin zorunlu koşullarını sağlamıştır. Deleuze tam da bu eğilime karşı durarak deneyimin koşullarını deneyimin dışında ya da ötesinde bir konumda bırakmaz; onları deneyime içkin bir düzleme yerleştirerek özne ve nesne dikotomisine ontolojik olarak son verir. Deleuze'ün ortaya çıkardığı ontolojide, deneyimlediği dünyadan dışsal ve üstün bir konumda dünyaya anlam yükleyen sabit bir özne'nin yerini karşılaştığı her yeni deneyimle tekrar tekrar değişip dönüşen birey (individual) alır.

Deleuze'ün Farklılık ve Tekrar² adlı eserinin ana konusunu oluşturan öznenin ontolojik dönüşümü, deneyimin koşullarını değiştirmekle olanak bulur. Dünyayı öznenin soyut tasarımlarından (representation) teşekkül addeden geleneksel felsefe, hem özneyi hem de

¹ Todd May, *Reconsidering Difference*, Pennsylvania State University Press, 1997, sayfa 177.

² Gilles Deleuze, *Difference and Repetition*, New York: Columbia University Press, 1994.

nesneyi belirli bir özdeşlikle sınırlandırarak deneyimin bütün olanaklarını yok eder. Deleuze meydana getirdiği yeni birey kavramıyla öznenin ve nesnenin sınırlarını bertaraf ederek deneyimin olanaklarını sınırsız hale getirir. Deleuze'ün geleneksel felsefeye karşı ortaya çıkardığı bu yeni sistem aşkınsal emprisizm olarak tanımlanır ve tam olarak Kant'ın aşkınsal idealizmine karşı tepki olarak okunabilir.

Aşkınsal emprisizm, 'mümkün olan bütün deneyimlerin zorunlu koşullarını' arayan aşkınsal idealizmin aksine 'gerçek deneyimin gizil koşullarını' konu edinir. Elbette bu noktada Kant ve Deleuze için aşkınsal kavramının aynı anlamda karşılık bulmadığını vurgulamak gerekir. Kant'a göre aşkınsal, deneyimden önce ve deneyimin ötesinde mevcut bulunan a priori formlardır ve bu formlar bize deneyimin olanağını sağlayan zaman ve uzam yetileridir. Deleuze için ise aşkınsal demek içkinlik (immanence) demektir. İçkinlik; deneyimin dışında yer alan bir öznel aklın, düşünce formlarının ya da entelektüel yetilerin halihazırda deneyimin olanağını sağlamadığı durumda devreye girer. Deneyimin olanağını sunan koşullar ne salt özneye tabidir bundan böyle ne de deneyimin dışında bir yerde konumlanır. Deneyimin koşullarını bizzat deneyimin kendisi oluşturur ve ortaya çıkan nüve 'birey'den başkası değilken bireyin yaşadığı gerçeklik birebir deneyimin kendisidir.

“Ben” ya da “kendi” (denen) özneyi tasarım ve tanıma yoluyla bilmeye mahkum ederek özneyi kendiyile özdeş kılar. Aksine, bireyleşme sürecinin ihtiva ettiği bütün yoğunluklar öznenin Ben ya da Kendi olarak belirlenemez oluşuna zemin hazırlar. Birey bütün bu soyut tümellerin yerini almak zorundadır. Birey, Ben'in mecbur kıldığı özdeşlikle ya da Kendi denenin sunduğu benzeşimle asla ele alınarak anlaşılabilir.³

Düşünce ve yaşanan gerçeklik; yani düşünme ve deneyimleme eylemlerinin birleştiği Deleuzecü anlayışta yaşanan deneyim alabildiğine derin ve yoğun bir biçimde özneyi dönüştürerek bireyselleştirir. Özne, nesneyle/dünyayla/varlıkla/düşünceyle her karşılaşmasında yepyeni bir anlam kazanarak bir kez daha ve sayısızca değişerek bireyselleşmesini sonsuz kılar. İşte geleneksel düşünce sistemlerinin özneyi sabit bir özdeşliğe, varlığı da durağan pasif bir reseptöre dönüştürmesine karşı gelen Deleuze, özneyi

³ Deleuze, 1994. sayfa 257.

ve nesneyi, düşünceyi ve deneyimi, yaşayanı ve yaşananı, algıyı ve olguyu aynı kategoride birleştirerek; kısacası gerçekliği öznenin soyut tasarımlarının elinden kurtararak bireyi gerçek deneyimin ta kendisi kılmıştır.

Aşkınsal olan bu minvalde içkinliğin tasviri konumundadır. Ontolojik dikotomilerin yıkıldığı ve epistemolojik birliğin olduğu konum Deleuze'un ifadesiyle "içkinlik düzlemi"dir.⁴ İçkinlik düzleminde bilginin ve deneyimin olanağını sağlayan araç ise düşünce, akıl, zihin ya da özsel bilinç değil duyumsamanın ta kendisidir. Duyusallık (sensitivity) derken Deleuze, bizim somut olarak yaşadığımız hissettiğimiz içimize işleyerek, derinden etkileyerek bizi dönüştüren yoğunluktan bahseder. Deleuze'e göre gerçeklik ne rasyonalist benliktir, ne varoluşsal özdür ne de fenomenolojik bilinçtir; ancak yaşayan ve yaşanan deneyimdir; yani tam da duyusal olandır (sensible). Gerçek deneyimin tek koşulu olan duyusallık özelliği deneyimin tam da kendi içinde barındığı bu içkinlik düzleminde; açıktır ki Deleuze'e göre "deneyim nedenselliğini kendinde ihtiva ederek hiçbir dışsal dayanağa ihtiyaç duymayan bir causa sui'dir."⁵

Duyusallık özelliği bu anlamda, duyum, algı, kavrama ve hafıza olarak nitelenen sınırlı yetilerimizi aşp geçen başka türden bir özelliktir ve de Kant'ın epistemolojik deneyime zorunlu kıldığı hiçbir tasarımsal yeti sayesinde tanımlanamaz. Daha açık bir deyişle, düşüncenin nüvesi duyusal olanda kendini bulur ve düşünme yetisi derinlikli ve yoğun bir hissetme olgusuyla birleşerek yeni bir forma bürünür Deleuze'de. Düşüncenin öznesi, aklın benliği, bilincin kendiliği askıya alınarak rasyonalist ya da idealist hiçbir öğretiye geçit verilmeyen Deleuze sisteminde bilginin ve deneyimin öznesi tamamıyla yer değiştirerek deneyimin kendi halini alır. Bilen öznenin soyut yüzeyselliğinden yaşayan bireyin somut gerçekliğine ulaşmayı hedefler Deleuze ve de bunu Kant'ın dünyanın karşısına yerleştirdiği ayrıcalıklı özneyi tam tekmil tozun dumanın içine atarak dünyada bırakmakla başarır.

Deleuze'un Farklılık ve Tekrar eserinde Kant'ın deneyimin olanağını oluşturan zaman formunu Bergson'un durée kavramını kullanarak deneyimi aşkınsal idealizmden aşkınsal empirizme nasıl da devşirdiğine şahit olur ve de deneyimin dışında kavram oluşturan

⁴ Deleuze, 1994, sayfa 136.

⁵ Deleuze, 1994, sayfa 140.

öznenin yerini kavramsal bireye nasıl da terk ettiğini görürüz. Deleuze deneyim, öznellik, özdeşlik ve de zaman gibi pek çok felsefe problemine yeni açılımlar getirir. Öznenin felsefede değişen yeri yepyeni bir epistemoloji sistemi ortaya koyarak bilen öznenin yerini duyuşal olanın özdeşlik karşıtı bireyleri alır. Deleuze'ün öznesi yaşayan ve yaşanan deneyimden duyuşal olanı yakalayan bireydir ve tıpkı Bergson'un zamansal süreklilik (durée) nosyonu gibi asla kavramsal bilgiyle; yani tasarımla elde edilemez.⁶

Saf Aklın Eleştirisi'nde⁷, Kant, zamanın saf formunun tezahür, tasarım ve bilginin olanağını sağlayan birincil koşulu olduğunu ifade eder. Uzam ve zaman, duyuşal yetilerimizi olanaklı hale getiren sezginin formlarıdır. Kant'a göre duyum, kavrama ve hayal gücü olarak adlandırılan yetilerimiz, aşkınsal öznenin ürettiği zamansal bağlantılara ve belirlemelere tabidir. Örnek verecek olursak, hayal gücünü oluşturan yetimiz tasarımın sağduyuşal ve nesnel birliğini oluşturmak adına geçmiş zamanı aynı biçimde tekrar üretir. Deneysel gerçekliğin bilgisini bize hafızanın kendini yeniden üretme özelliğini kullanarak hayal gücü yetimizin üretken sentezi verir. Kısacası, Kant'a göre deneyim bir takım zamansal işlemlerden geçerek ortaya çıkan bir üründür ve deneyimin sunduğu bilgi ancak ve ancak bu işlemler sonucunda ortaya çıkan tasarımdan başkası değildir. Zamanın her türlü deneyimin zorunlu koşulunu teşkil ettiği göz önünde bulundurulursa, Kant'ın metafiziğinde zaman ve deneyim arasında epistemolojik bir hiyerarşi olduğu gayet açıktır. Bir başka önemli nokta da, saf bir form olması doğrultusunda zaman Kant için asla algılanabilir değildir.

Zaman, Deleuze'e göre ise, yaşayan ve yaşanan deneyimin; yani duyuşal olanın a priori koşullarını sağlamaz; deneyimin dışında ve uzağında Kantçı anlamda aşkın bir konumda bulunmaz. Zaman tam da deneyimin kendisidir; yani, zaman kavramsal olarak değil duyuşal olarak elde edilen bir bilgi sunar. Deleuze, Kant'ın zaman, bilgi ve deneyim anlayışına karşı çıkarken Henri Bergson'un zamanda süreklilik kavramını kendi sistemine birebir monte eder. Özellikle Zaman ve Özgür İrade⁸ adlı eserinde Bergson zamanın gerçek doğasını açığa çıkarmak için uğraşır ve de öncelikle zamanın psikolojik değeri üzerine yoğunlaşır.

⁶ Gilles Deleuze, *Bergsonism*, New York: Zone Books, 1998, sayfa: 23-24.

⁷ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, New York: J.M. Dent&Sons, 1978.

⁸ Henri Bergson, *Time and Free Will: An Essay On The Immediate Data of Consciousness*, New York: Harper, 1960.

Bergson'un asıl çabası bilincimizde mevcut bulunan içsel zamanı açığa çıkararak onu tasvir etmeye yöneliktir.

Bergson'a göre zamanın gerçek doğasını oluşturan *durée* heterojen, yoğun, kesif, bölünemez, parçalanamaz, kesintisiz bir niteliğe sahiptir. Bergson tam da bu minvalde Kantçı zaman kavramını, zamanı homojen, niceliksel, dışsal ve anların birbiri ardına geldiği parçalı, kesintili bir zincir haline getirmesinden dolayı şiddetle eleştirir. Daha açık bir deyişle Kantçı zaman anlayışı kavramsal bir tasarımdan ibaret olması sebebiyle Bergson Kant'ın zamanı "mekansallaştırdığını" iddia ederek karşı çıkar çünkü "homojen zaman tebdili kıyafete bürünmüş mekandan başkası değildir."⁹ Bergson da tıpkı Deleuze gibi zamanın yaşayan ve yaşanan deneyimin ta kendisi olduğunu savunur ve de niteliğinin bizim kavramsal tasarımlarımız yoluyla anladığımızdan her daim farklı bir şey olduğunu belirtir. Kısacası; *durée*'nin gerçek bilgisine kavramsallığın rasyonel yöntemleriyle değil ancak duyuşsal olanın otantik deneyimiyle erişebiliriz.

Gerek Bergson'un zaman anlayışında gerekse Deleuze'ün duyuşsal özelliğinde ortak olan şey yoğunlukların, yani özsel farklılıkların ortaya çıkardığı heterojen yapının inşasıdır. Varlık zaman ya da nesne heterojendir demek onların asla bölünebilir, parçalanabilir, durdurulabilir olmadığı anlamına gelir; başka bir deyişle "zamanın niteliksel heterojenliği sağduyunun bize verili olarak sunduğu biçim ve içerikle çelişerek onun varlığı kapsayan bir zarf durumundan kurtulmasına olanak verir."¹⁰ Ve değişen formunda zaman, bize artık varlığı değil sonsuz yeniliğin ortaya çıktığı yoğunlukların ve farklılıkların tezahürü olarak gerçek otantik deneyimi verir. Tam da bu gerekçeyle "her iki filozof da farklılığın ontolojisini kurmak için sistem üretmiştir."¹¹

Tasarımla uzaklaştığımız dünyadan ve deneyimden, bizi tam da zamanın kendisine bürüyerek hayata döndürür Deleuze. Özdeşlik ilkesiyle deneyimin/yaşamın sonsuz akışını dondurarak anları kavramsal fotoğraf baskısına dönüştüren geleneksel felsefeye bu yüzden karşı gelir.

⁹ Bergson, 1960, sayfa 232.

¹⁰ Walter M. Elsasser, "A Reformulation of Bergson's Theory of Memory", in *Philosophy of Science*, Vol.20, No.1 (Ocak, 1953), sayfa: 14.

¹¹ Constantin V. Boundas, "Deleuze-Bergson: an Ontology of the Virtual" in *Deleuze: A Critical Reader*, Oxford, UK: Blackwell, 1996, sayfa: 91.

Dünyaya ‘varlık nedir?’, ‘nasıl bilebiliriz?’ gibi katı bir perspektiften bakan ve vizörünü ancak kavramsal özdeşlikler üzerine kuran felsefenin yerine yaşayan, akıp giden, değişip dönüşen bir sistem getirme arzusundaki Deleuze için “oluş” filozofu demek yanlış olmaz.

Felsefede öznenin pozisyonunu değiştiren aşkınsal empirizm metodu sayesinde Deleuze gerçek deneyimin; zamanın/bilginin/varlığın/nesnenin koşullarını niceliksel özdeşlik soyutlamalarından kurtarır ve de deneyime sınırsız bir üretkenlik atfederek her türlü bilginin kaynağını “oluş” içinde tanımlar. Bu bağlamda son bulan bir sürecin durağan ontolojisinden ziyade, Deleuze bir şeyi o şey yapan koşulların neler olduğunu sorguladığı, bir şeyin ne olduğunu değil nasıl oluştuğunu açıklamaya çalıştığı bir sistem kurar. Aşkınsal empirik sistemin öznesi formel; kavramsal yetileri doğrultusunda yargı kabiliyeti olan ve deneyime kelimenin en düz anlamıyla yukarıdan bakan bir konumda değildir artık. Deleuze’ün öznesi deneyimin ta kendisinden müteşekkil “bir bireyleşme süreci, bir birey oluş, sınırsız bir içkinlik düzlemidir.”¹²

İçkinlik düzlemi, bütün tasarıların, kavramların, düşüncelerin, fikirlerin, kişilerin, bedenlerin, şeylerin ve de olayların çoklu değişkenler olarak icra ettiği sonsuz bir düzlemdir. Ne ontolojik ne de epistemolojik hiçbir dikotominin barınmadığı bu düzlemde, hiçbir olgunun bir diğeri karşısında öncelliği ya da üstünlüğü yoktur. Hiçbir olgu olumsal olarak bir diğer olguyu öncelemez; başka bir deyişle, reel olan nedensellik bağlamında olumsal olana dayanmaz. Deleuze tamamı ile niteliksel değişkenlerin, heterojen çoklukların, sonsuz farklılığın üzerine kurduğu metafizik sisteminde reel ve olumsal dikotomisini reddeder çünkü bu ikilik zamansal kopuşu da beraberinde getirir ki zamanın boşluklara, kopuşlara, aralıklara sahip olması onu niceliksel homojen bir yapıya bürüyerek ölçülebilir duruma getirir ve de zaman Kantçı mekansallığına geri döner.

Deleuze olumsalın yerine gizil (virtual) özelliğini getirir ve bunun için bir kez daha Bergsoncu *durée*’ye başvurur. İçsel zamanın gizil oluşu onu belirlenemez, öngörülemez, bölünemez, ölçülemez kılar ve de zamanı aklın değil sadece bilinçaltının nüvesi olarak tanımlar. Bu bağlamda *durée* bize yepyeni bir varlık, deneyim ve özdeşlik kurgusu sunar ve

¹² Patrick Hayden, *Multiplicity and Becoming: The Pluralist Empiricism of Gilles Deleuze*, New York: P. Lang, 1998, sayfa: 18.

Deleuze'ün Bergson felsefesini ne amaçla yeniden değerlendirdiğinin gerekçesini ortaya koyar. Deleuzecü evrende varlık, nesne, olay, eylem, düşünce ya da deneyim hiçbir ontolojik düzlem farkına sahip değilse bunun koşulu olumsal yerine gizili kabul ettiği içindir. Olumsalın aksine gizil “oluştur, gerçektir, mevcuttur, somuttur.”¹³

Deleuze'ün deneyimi ya da Bergson'un zamanı ancak ve ancak gizildir; başka bir deyişle, kendinden ortaya çıkar, nedenselliği kendindedir, başka bir varlığa, olaya, nedene dayanmaz. Ve biz bu causa sui durumundaki fenomenleri ancak duyuşal yetimizle bilebiliriz. Her iki düşünürün de ortak söylemi deneyimin ya da zamanın gerçek doğasına aklın ya da düşüncenin sayesinde vakıf olamayacağımızdır. Rasyonalist ya da idealist hiçbir dünya kurgusu bize yaşadığımız gerçekliği tanımlayamaz. Salt ve mutlak bir emprisizmin hakim olduğu Deleuze sisteminde aşkınsal olarak nitelenen deneyim, Bergson'un zamana atfettiği gizil niteliğinden başka bir şey değildir.

Deneyim kendi dışında hiçbir gerçekliğe dayanmaz; nedeni de oluşu da gerekçesi de olanağı da kendine içkindir. Daha açık bir deyişle, deneyimin ya da zamanın dışında, onların nedenselliğini teşkil eden özne, akıl ya da tasarım gibi başka bir gerçeklik yoktur. Deleuze'ün aşkınsal Kant'ın idealizmindeki gibi özne ve nesne dikotomisi gereği niceliksel değildir; aksine aklın ve bedenin değişip dönüşerek yekvücut olduğu saf deneyimin içinde niteliksel bir yapıya bürünür. Deneyimin öğeleri deneyim öncesinde ve sonrasında aynı niteliğe sahip olmadığı için bilgi aşkınsaldır; ancak bilginin kaynağı tam da yaşanan ve yaşayan zaman olduğu için bilgi aynı anda deneyime içkindir.

Deleuze aşkınsal emprisizm metodunu tamamı ile özdeşlik ve rasyonel tasarım merkezli sistemleri yıkmak üzerine kurmuştur. Farklılık ve Tekrar eserinin “Düşüncenin İmgesi” adlı bölümde, tasarım minvalinde ortaya çıkan hiçbir düşüncenin gerçekten özgün bir yenilik ve farklılık ile karşılaşmayı asla düşünemeyeceğini iddia eder. Bunun en temel gerekçesi de sağduyumuzun bütün yetilerimiz ve dış dünya arasında koşulsuz bir uyum sağlamak için çalışıyor olmasıdır. Deleuze'e göre bizim halihazırda yeni bir deneyimle karşılaşma olanağımız, yerleşik olan genel sağduyu sebebiyle mümkün değildir.

¹³ Deleuze, 1998, sayfa:58.

Rasyonel sağduyu bizim farklı olanla her karşılaşmamızda, onu özdeşlik çerçevesine hapsederek farklı olanı aynılık, benzerlik ya da eşitlik nezdinde kavramamızı dikte eder. Başka bir ifadeyle, farklılığı onun ‘tam da neyse o olduğu’ olarak değil, onun dışındaki başka bir referansın sayesinde elde ederiz. Deleuze’ün gerçekliği otantik farklılığın açığa çıkması; gerçek farklılığın farkına varılması olarak açıkladığı göz önüne alınırsa deneyimin ortaya çıkmaya olanak bulan farklılıklar olduğu aşıkardır. Biz ne zaman ki sağduyusal öngörümüzün dışına çıkarak beklenmedik olanla karşılaşırız; işte gerçek deneyim budur ve de duyuşal deneyimde verili olanı içkin olarak kavrayan özne, özne değil en özgün haliyle bireydir Deleuze için.

Sonuç

Yaşam felsefesini benimseyen her düşünür rasyonel yetimizi aşırp geçen başka türden bir özelliğın izini sürerek klasik özne anlayışını bertaraf etmeyi amaç edinmiştir. Deleuze de rasyonelliğimizin hudutlarını aşarak tasarımsal sınırlandırmaları geride bırakabilmek adına aşkınsal emprisizm yöntemini geliştirir. Aşkın kavramını kendinin dışında kalan diğer bütün yetileri kapsayarak kendi sınırlarını aşan yetimizi tanımlamak adına kullanır. Aşkınsal emprisist deneyimde kendi sınırlarının ötesine geçen rasyonel yeti artık duyuşal olandır; ve de duyuşal yetimiz bilginin tasarım ve de özdeşlik temeline dayanmasına tamamı ile son verir. Varlık, nesne, olay, eylem, düşünce, zihin, ruh ya da beden sonsuzca sürüp giden bir ilişki içindedir ve de bu ilişkiler dahilinde sayısız değişime uğrarlar. İşte Deleuze için duyuşal özellik bu sonsuz değişimleri yani olguların birbirleriyle kurdukları bağlantılar doğrultusunda geçirdikleri evrimi algılamamıza olanak tanır.

Tasarımsal düşünce karşılaştığı her nesnede kendi taşıdığı imgeyi görür ve de nesnenin kavramsal özdeşliğine başvurmadan o nesneyi anlayamaz; yani biz nesnenin bilgisine henüz onunla karşılaşmadan önce sahibizdir. Duyuşal düşünce ise karşılaştığımız nesnenin ‘sonucunda’ ortaya çıkar ve de bizi onun üzerine düşünmeye zorlar. Bizi düşünmek için harekete geçiren şey bilme yoluyla değil duyusama yoluyla kavranabilir sadece. Duyuşal düşüncenin yani deneyimin öncelikli özelliğı olgularda ortaya çıkan niteliksel; özsel farklılıkları yakalamaktır ve bu düşünce yapısı mevcut hiçbir idea ve kavramla uyum sağlamaz. Ve duyuşal yeti sayesinde deneyimlediğimiz şey bize o şeyin ne olduğunu

belirlememizi sağlamaz; aksine taşıdığımız her yetiyi değişip dönüştürerek bizi saf deneyimin kendisi haline getirir. Elde ettiğimiz sayısız özsel farklılık neticesinde aşkınsal emprisizmin özgün bireyi, özdeşliğin kategorik stabil öznesinin yerini alır.

Birey, zamana dışsal bir konumda yer tutan bilinçli özne değil, durée'nin sonsuz akışında ortaya çıkan duyuşsal varlıktır. Rasyonel yetisiyle ya da zihinsel tasarımlarıyla dünyayı kuran ve sağduyunun ilkeleri doğrultusunda dünyayı bilen öznenin aksine; birey, kelimenin tam anlamıyla bir oluşturma, ortaya çıkıştır, değişimin ve zamanın ta kendisidir. Hepimizin sahip olduğu birbirine bağlı, birbirine dayanan, birbiriyle ilişkili; özneler, eylemler, olaylar, düşünceler arası bütün bireysel deneyimler zamana canlılık, dirilik niteliğini atfeder. Sonuç olarak dünyadaki her varlık, bu içkinlik düzleminde zamanın yaşayan canlı halidir ve biz hepimiz zamanın deneyimini ortaya çıkaran sonsuz bir oluş; zamanın sonsuz hafızası olarak yer buluruz Deleuze ontolojisinde.

Kaynakça

Constantin V. Boundas, 1996. "Deleuze-Bergson: an Ontology of the Virtual" Deleuze:

A Critical Reader içinde, Oxford, UK: Blackwell.

Gilles Deleuze, 1994. Difference and Repetition, New York: Columbia University Press.

Gilles Deleuze, 1998. Bergsonism, New York: Zone Books.

Henri Bergson, 1960. Time and Free Will: An Essay On The Immediate Data of Consciousness, New York: Harper.

Immanuel Kant, 1978. Critique of Pure Reason, New York: J.M. Dent&Sons.

Patrick Hayden, 1998. Multiplicity and Becoming: The Pluralist Empiricism of Gilles Deleuze, New York: P. Lang.

Todd May, 1997. Reconsidering Difference, Pennsylvania State University Press.

Walter M. Elsasser, 1953. “A Reformulation of Bergson’s Theory of Memory” *Philosophy of Science içinde*, Vol.20, No.1